

A Magyar Patrisztikai Társaság

XIV. országos konferenciája

Témája:

TEST ÉS TÁRSADALOM A PATRISZTIKUS KORBAN

2012. június 26-28.

Esztergom, Szent Adalbert Képzési, Lelkiségi és Konferencia Központ,
Szent István tér 10.

A rendezvényt támogatja az OTKA K 81278 számú programja.

PROGRAM

**Június 26.
Csütörtök**

14:00-14:55 Regisztráció, esetleges ebéd- és szállásdíjak befizetése, tagoknak tagdíjbefizetés

15:00 Elnöki megnyitó

ELNÖK: Somos Róbert

15:15 Sággy Marianne: A szent test

15:45 Heidl György: Férfi, nő és az ún. "dogmatikus" szarkofág

16:15 Nagy Levente: *Bűnösök, hősök áldozatok képi üzenetei* - a meztelen test a 4. századi őkeresztény ikonográfiában.

Kávészünet

17:15 Kelenhegyi Andor: *A nyáját terelgető király és a bárányokat tanító pásztor*: Philón pásztor-exegézise a zsidó és keresztény hagyomány között.

17:45 Tóth Tamás Zoltán: A nemiség felfogása, valamint *pszükhé* és *pneuma* viszonya a simonianizmusban.

18:15 Berzsényi Emese: Hogyan változtatja meg a kereszténység tanítása a fogyatékos és a fogyatékkal élők megítélését a császárkori Róma gyakorlatához viszonyítva?

20:30 Perendy László: Nikaiai úti beszámoló

**Június 27.
Péntek**

ELNÖK: Nagy Levente

9:00 Perendy László: A testi lét értéke Tatianosz antropológiájában

9:30 Bugár István: Szardeszi Melitón a testről

10:00 Somogyi Nóra: A Szentháromság és a Szentírás-értelmezések szintjei közötti párhuzam Órigenész rendszerében?

Kávészünet

11:00 Somos Róbert: A vesék Órigenész Zsoltár-homíliáiban

11:15 Erdei Ildikó: Jeruzsálemi Kürillosz és az arianizmus

11:45 Pásztori Kupán István: *Ugyanaz, de nem ugyanolyan*. A test feltámadása Ikoniumi Amphilokhiosz értelmezésében

Ebédészünet

ELNÖK: Tóth Anna

14:30 Adamik Tamás: Lactantius az ember fejről (*De opificio Dei*, 8–10)

15:00 Takács László: *Bellum contra corpus* – Szent Jeromos

15:30 Kovács Dániel Attila: *Az angyalok és a semmi*. A rossz mint priváció Szent Ágoston metafizikájában

16:00 Kendeffy Gábor: Megjegyzések a *castitas* ágostoni fogalmához.

17:00-19:00 A Magyar Patrisztikai Társaság tisztújító közgyűlése

Június 28.
Szombat

ELNÖK: Bugár István

9:00 Ötvös Csaba: *A teremtett test*. Antropológiai koncepciók a gnosztikus hagyományokban.

9:30 Pataki Elvira: Test, szenvedés és filozófusi létmód Nazianzoszi Szent Gergely levelezésében

10:00 Vassányi Miklós: Az Ige testté válásának elmélete Maximosz teológiájában

10:30 Németh Csaba: *De specula prospicientes*. Patrisztikus szövegek adaptációi Hugo de Sancto Victore írásaiban

Kávészünet

11:30 Buzási Gábor: Szégyellte-e Iulianus, hogy testben él?

12:00 Baán István: *"Te amikor böjtölsz, kend meg fejedet..."* (Mt 6,17). Közösségi és egyéni böjt a 4-5. században.

12:30 Tóth Anna Judit: A közfürdő mint elátkozott hely a császárkor pogány és keresztény szövegeiben

13:00 Zárszó

Adamik Tamás:

L. Caecilius Firmianus Lactantius: *Az ember fejről (De opificio Dei, 8–10)*

Lactantius *De opificio Dei* című munkája az első keresztény antropológia; 303–304 körül keletkezett. Egy könyvben 20 fejezetből épül fel. Az 1. fejezet a bevezetés, a 20. fejezet pedig a befejezés; mindkettőt Demetrianus nevű tanítványához intézi. Témáját öt részben fejti ki: 1. az emberi természet sajátosságai és gyengesége (2–4); 2. az emberek és állatok testi felépítése (5–7); 3. az emberi fej és mellkas leírása (8–10); 4. az ember belső szervei, nemisége (11–14); 5. az emberi beszéd, értelem, lélek (15–19). Mielőtt az ember fejének leírását elkezdené, kijelenti, hogy Isten úgy alkotta meg az embert, hogy két lábra állította egyenes derékkal, hogy az eget szemlélhesse (8). Elméje, amely majdnem isteni, fejének felső részében helyezkedik el. Feje gömb alakú, a gömb ugyanis a tökéletes értelem és forma ismérve. Elülső része az arc, amely a szükséges érzékszervekkel van felszerelve: szem, fül, orr, száj, fogak, nyelv (9–10). A *De opificio Dei*ben Lactantius megkísérli bizonyítani az isteni gondviselést azon tervszerűséggel, amely megmutatkozik az emberi testben. Forrásai között megtalálható Cicero, Varro, Lucretius, Seneca és idősebb Plinius, de feltételezhető a hermetikus irodalom, a sztoikus filozófia, az újplatonizmus és az orvosi szakirodalom is. Előadásomban a *De opificio Dei* latin szövegét a következő kiadásból idézem: Lactance: *L'ouvrage du Dieu créateur*. Tome I. Introduction, texte critique, traduction par Michel Perrin. Sources Chrésiennes 213. Paris 1974.

Baán István:

*"Te amikor böjtölsz, kend meg fejedet..." (Mt 6,17).
Közösségi és egyéni böjt a 4-5. században*

A konstantini fordulat utáni egyház szembesült azzal a problémával, amit a helyi liturgikus szokásoknak és az ezekhez kapcsolódó közösségi böjtölés gyakorlatának nagyjából egységes keretbe foglalása jelentett. Az alapot a szegények étkezési szokásai jelentették, amely egyúttal mintául szolgált a kialakuló szerzetesi közösségek számára. A böjt eszkatológikus dimenziója szorosan kapcsolódott az eucharisztiahoz, ugyanakkor az egyéni bűnbánati fegyelem lassú kibontakozása különféle alkalmakat szolgáltatott a böjti szokások értelmezéséhez és alkalmazásához. Az ókori orvosi ismeretek és teóriák jelentősen befolyásolták a vezekléshez kapcsolódó böjt gyakorlatát.

Berzsenyi Emese:

Hogyan változtatja meg a kereszténység tanítása a fogyatékoság és a fogyatékkal élők megítélését a császárkori Róma gyakorlatához viszonyítva?

A Római Birodalom kultúráját már a kezdet kezdetén is jelentősen meghatározták a hellén alapok. Egy férfi érdeme nem csak tökéletes külsejében és fizikai teljesítményében rejlett, hanem munkájával és tudásával is ki kellett vívnia a közösség tiszteletét és elismerését. Nem alakult ki az általános polgárideál demokratikus képe, és soha nem voltak egyenlők a társadalom különböző rétegeinek, csoportjainak tagjai.

Az elfogadást és elfogadottságot az elért eredményekkel mérték. Azok számára, akiknek ez nehézséget okozott fizikai és/vagy szellemi hátrányaik miatt nehéz, sokszor szinte lehetetlen volt az érvényesülés. Egy hódító politikára berendezkedett katonai államszervezet számára a hasznosság elsődleges szempont volt, mely a család belső köreibe is csak nehezen engedte be a könyörületeség, a szeretet és az elfogadás eszméit.

Az evangéliumok tanítása révén az ókeresztény közösségek egyenlőségbe, megváltásba és krisztusi szeretetbe vetett hite több száz éves rendet bolygatott meg. A vergiliusi „Szép testben vonzóbb az erény is” elve helyett az ember belső világának isteni erényei kerültek előtérbe, a hatalmat megtestesítő erő helyére a szeretet lépett.

A kereszténység ellent mondott a római jognak, a mindennapi élet gyakorlatának és a művészet szépségideáljának. Megváltoztatta az emberek és az istenek kapcsolatát, mert a „Do ut des – *adok, hogy adj*” csak szolgálatot várt el, a kereszténység pedig már hitre hívott.

Doktori disszertációmban a fogyatékoságtörténetet (Disability History) járom körbe saját tudományterületem, a vallástörténész szemszögéből. Témám „*A fogyatékoság értelmezésének történeti fejlődése a világvallásokban*”, tehát vallástudományi szemszögéből, vallás- és társadalomtörténeti kontextusban vizsgálom a nagy világvallások által befolyásolt civilizációk kultúráinak fényében.

Bugár István:

A test Szardeiszi Melitónnál

Szardeiszi Melitón neve többszörösen szorosan forr össze a test teológiájával. Egyrészt ő megtestesülés első igazi teológusa, másrészt Órigenész azzal vádolta, hogy Istent testinek tartotta, ráadásul írt egy értekezést is „A test és a lélek” címmel. Előadásomban a rendelkezésünkre álló adatok és információk alapján kísérlek meg tisztán látni a felmerülő kérdésekben. A húsvéti homília és a töredékek mellett külön kitérek a „Melitón filozófus” neve alatt fennmaradt szír apológiára. Meggyőződésem szerint Órigenész és Melitón esetében – amint az G. Florovsky felvetette – elővételeződik a IV. századi antropomorfitá vita, mégpedig abban az értelemben, ahogy azt Florovsky érti: azok között, akik szerint Isten képmása kizárólag az emberi elmében keresendő, s azok között, akik szerint a testre is kiterjed. Az előbbi az alexandriai teológia, az utóbbi Irenaeus karakterisztikus álláspontja. Irenaeus és Melitón kortársak, ezer teológiai szállal kapcsolódnak egymáshoz: nem csoda tehát, ha ebben a kérdésben is összhangban vannak. Ezzel szemben árulkodó, hogy a vitatott hiteleségű szír apológia a kérdésben az alexandriaiak oldalán áll.

Buzási Gábor:

Szégyellte-e Iulianus császár, hogy testben él?

“Plótinus olyan volt mint aki szégyelli, hogy testben él” – így kezdi mesterének életrajzát Porphyrios, a korai kereszténység egyik fő kritikusa a 4. század elején. A testtel és a testben való léttel szembeni fenntartások változó intenzitással és felhangokkal kezdettől kísérik a platóni hagyományt – a Plótinusznak tulajdonított álláspont ennek csupán egy radikális megfogalmazása. Az említett fenntartásokat bizonyos mértékig a korai egyház is osztotta, ugyanakkor a test a kereszténységben központi jelentőségre tett szert: Krisztus maga is emberi testet öltött, egyáltalán nem szégyellve, hogy testben él.

Előadásomban azt vizsgálom meg, hogy miképpen viszonyul a testi léthez Iulianus Apostata (331-363), aki egyrészt Iamblichos iskolájának követőjeként az újplatonikus hagyomány talaján állt, másrészt viszont mint volt keresztény és az egyházzal folyamatos polémiaiban álló gondolkodó a keresztény látásmód és tanok hatásának is ki volt téve, ráadásul műveit szokatlanul személyes hangvétel jellemzi.

Először röviden bemutatom azt a Iulianus által főleg a kynikosokra visszavezetett aszketikus ideált, amelyet a szerző a filozofikus életmód elengedhetetlen részének tekint, majd ennek mitikus-metafizikai hátterét vázolom fel. Mint kiderül, az isteni világba való visszatérésnek - a valódi hazatalálásnak - alapfeltétele a testtől való megszabadulás, ugyanakkor ez a megszabadulás nem tűnik elérhetőnek pusztán önsanyargatás révén, sőt bizonyos rítusok, vagyis a testi részvételt is megkövetelő szent cselekmények kifejezetten előmozdítják a lélek felemelkedését. Ennek fényében előbb arra keresem a választ, hogy történt-e elmozdulás a plótinuszi állásponthez képest, s ha igen, ez minek tulajdonítható. Az előadás végén pedig azt a kérdést igyekszem megválaszolni, hogy mi következik a császár szemléletéből az emberi kapcsolatok testi vonatkozására nézve: a saját maga által is képviselt cölibátus mellett milyen szerepet tulajdonít a házasságnak és a szexualitásnak.

Erdei Ildikó:

Jeruzsálemi Kyrillos és az arianizmus

Jeruzsálemi Kyrillos, aki a 4. században Jeruzsálem püspöke volt, nem tartozik kora nagy gondolkodói közé. Az általános vélemény szerint nem voltak eredeti gondolatai, új megoldásai a teológiai problémákra, inkább csak összefoglalta a 4. század fő teológiai irányvonalait. Ugyanakkor tőle maradt fenn a legrégebbi, teljes egészében meglévő Kateketikus előadássorozat, amely fontos adalékokkal szolgál a két nagy egyetemes zsinat közötti korszak megértéséhez. A tudósok mind a mai napig Kyrillos munkáját főként teológiai vizsgálódásnak vetették alá. A mai napig kérdés, hogy a püspök vajon milyen Szentírást használhatott, mert az általa említett Septuaginta nem azonos a ma ismerttel. A kutatók azon is vitatkoznak, hogy a katekéta által megfogalmazott Jeruzsálemi Hitvallás milyen kapcsolatban áll más hitvallásokkal.

A legvitatottabb kérdés azonban Kyrillos ariánus kötődéseivel kapcsolatos. Kyrilloszt az ariánus Akakios szentelte püspökké, bár később ő is küldte száműzetésbe. Jeromos hajlik arra, hogy Jeruzsálem püspöke valójában ariánus volt, és való igaz, hogy katekézisében tudatosan kerüli a Nikaiai Zsinat kötelező *homousios* terminusát. A püspök hiányos életrajzából is kiderül, hogy voltak legalább fél-ariánus barátai, a Konstaninápolyi Zsinat ugyanakkor 381-ben minden ariánus vád ellenére, az arianizmus elleni bátor harcosként tüntette fel.

Előadásomban szeretnék bekapcsolódni abba a diskurzusba, amely vizsgálni kívánja a püspök arianizmussal való kapcsolatát. Reményeim szerint vizsgálatunk során egy árnyaltabb képet fogunk kapni a 4. századról, mint ahogy az a történelemben sokszor leegyszerűsödik számunkra. Ha nemcsak a távoli történelmet, hanem benne az egyént is külön vizsgáljuk, rájöhethetünk, hogy a hús-vér ember – jó esetben – soha nem a történelmi és teológiai sztereotípiák alapján

működik, hanem egyenként ő is folyamatosan változik, fejlődik, alakul. Véleményem szerint ez a folyamatos változás különösen jól nyomon követhető jeruzsálemi Kyrillos életében.

Heidl György:

Férfi, nő és az ún. "dogmatikus" szarkofág

A vatikáni "Dogmatikus" vagy "Szentháromság" szarkofág az egyik legismertebb ókeresztény tárgyi emlékünknél, amelynek vizuális programja régtől fogva foglalkoztatja a kutatókat. Sokan a legkorábbi antropomorf Szentháromság ábrázolást vélik felfedezni rajta, mások azonban vitatják ezt, de közöttük sem alakult ki egyetértés a felső regiszter jobb szélső jelenetének azonosítását illetően, ahol az állítólagos Háromság talán Évát teremti meg.

Az előadásban ehhez a vitához szeretnék hozzászólni, mégpedig egy a Trinitas vagy nem-Trinitas kérdésfeltevés miatt háttérbe szorult szempont alapján. Érdemes ugyanis figyelembe venni, hogy a (befejezetlen) szarkofág egy házaspárnak készült, vagyis szándéka szerint a férfi-nő, férj-feleség kapcsolatáról, annak keresztény felfogásáról kíván elmondani valamit.

Kendeffy Gábor:

Cicero Christianus - Lactantius az imázsépítő

Az előadás első része azt vizsgálja, hogyan módosítja és hogyan bírálja Lactantius a Cicero filozófiai műveiben kifejtett gondolatokat annak a célnak az érdekében, hogy a művelt pogányokat meggyőzze: a kereszténység az igazi bölcsesség és egyben az igazi vallás. A főbb témák: 1) Az Isten és ember közötti rokonság, apa-fiúi viszony (átvétel); 2) Az igazságosság lényege és összetevői (átvétel és bírálat) 3) A vallás mint az ember mint az ember kitüntető jegye (átvétel módosítással); 4) A *dux/magistra/magister/disciplina/ vitae/virtutis/veritatis* titulusok átvitele a filozófiáról Krisztusra (bírálat). A második rész célja a korábbiak alapján annak megmutatása, hogy a *Cicero Christianus* imázst, amely jeromosi előzmény után Pico della Mirandolánál fog explicit módon megjelenni, valójában maga Lactantius építette fel. Fő művének több helyén von párhuzamot önmaga és a római ékesszólás atyja között. Emellett több kérdésben (pl. a fent említett a 2., 3. és 4. témában) nem egyszerűen bírálja Cicerót, hanem kifejezetten verseng vele. Levonhatjuk a következtetést, hogy Lactantius, amiképpen a filozófiát a bölcsesség, vagyis a keresztény tanítás hamisítványának, árnyékának (*umbra*), úgy Cicerót is a saját árnyékának, hamis előképének tekinti.

Kelenhegyi Andor:

A nyáját terelgető király és a bárányokat tanító pásztor. Philón pásztor-exegézise a zsidó és keresztény hagyomány között.

Az ószövetségi irodalom gazdasági realitásokból és a környező kultúrák irodalmi toposzaiból egyaránt táplálkozó metaforikus nyelvének egyik legismertebb paradigmája az Izrael közösségét nyájként, Istent vagy Izrael uralkodóját pedig pásztorként aposztrofáló metafora. És bár a két fél pontos viszonyát és az alá-fölé rendeltség mibenlétét illetően az ószövetségi hagyomány nem éppen egységes, a pásztor és nyáját leíró kép olyan jelentős és olyannyira elterjedt az Ószövetség minden szintjén, hogy tárgyalása elengedhetetlen a bibliai hagyomány bármely értelmezőjének. A metafora interpretációjának két legjelentősebb irodalmi közege egyrészt a rabbinikus midrások hagyománya, másrészt az újszövetségi szövegegyüttes és az erre is építő patrisztikus exegézis. E két tradíció, bár jelentős hasonlóságokat mutat, alapvetően máshová helyezi a hangsúlyt a pásztor és nyáj viszonyának leírásában. A midrások a pásztor tényleges, döntéshozó politikai szereplőként ábrázolják, akinek legfontosabb feladata a (szigorúan származási keretek alapján megfogalmazott) közösség fizikai jóllétének biztosítása. Az elsősorban a János evangéliumából ismert keresztény hagyományban a pásztor inkább spirituális vezető, aki morális iránymutatásával éppen azt teszi lehetővé, hogy az arra hajlandó személyek a nyáj részévé válhassanak. Az eltérő olvasatok mögött, jelentős exegetikai szemléletváltás áll, amelynek forrása véleményem szerint nem a szigorú értelemben vett zsidó hagyományon belül keresendő. Úgy vélem, a politikai vezető szerep bibliai koncepciójának újraértelmezése elsősorban a platóni elképzelésekre támaszkodó Philón érdeme, aki azzal, hogy a pásztor toposzát individuális fejlődéstörténeti narratívaként kezelte, lehetőséget teremtett az újszövetségi valamint az erre épülő keresztény hagyomány pásztor-Krisztus metaforájának kialakításához. Az előadás során először áttekintem az Ószövetségi metaforát és ennek rabbinikus értelmezését, majd Philón és az újszövetségi korpusz összehasonlítása révén eljutok az i.sz. első négy évszázad keresztény exegézisének főbb szerzőihez. Úgy vélem, a bibliai szöveghelyek és kommentárjaik elemzése révén sikerrel bizonyíthatom, hogy a két látszólag eltérő exegetikai hagyomány között a pásztor és nyája metaforájának esetében tényleges fordulópontot jelent Philón személye illetve az általa formába öntött bibliai exegézis.

Kovács Dániel Attila:

Az angyalok és a semmi. A rossz mint priváció Szt. Ágoston metafizikájában

Előadásomban azzal a jellegzetes Ágostoni tézissel foglalkozom, amely mellett aztuán kötelezte el magát, hogy elvetette a manicheusok dualista világképét. E szerint a rossz nem valamiféle pozitív valóság, hanem csupán a jónak, illetve a létnek a hiánya, priváció. Ismeretes, hogy ez a gondolat újplatonikus eredetre megy vissza. Egyes értelmezők egyenesen azt állítják, hogy Ágostonnál csupán egy „platonikus közhely”-ről van szó, melyet egyszerűen beillesztett keresztény világképébe. Ezzel szemben, amellet fogok érvelni, hogy Ágoston a priváció-elmélet – metafizikai szempontból is – sajátos változatát dolgozza ki.

Ágoston álláspontját összehasonlítom azzal az elmélettel, melyet Plótinosz a rosszról szóló értekezésében (I.8.) fejt ki, és felvázolom a két álláspont közötti legmarkánsabb különbséget, amely abból ered, hogy a plótinosztól lényegesen eltérő anyagfogalommal dolgozik, melyet élesen elkülönít a semmitől, melynek szintén fontos szerep jut metafizikájában.

Elemzésemben kitérek Ágoston két, nehezen értelmezhető állítására is, melyeket a De Civitate Dei XII. könyve alapján ismertetek. Az egyik, hogy a bukott teremtmények rossz akarátának nincs oka, a másik pedig, hogy a bukásra – valamilyen értelemben – mégis az ad magyarázatot, hogy Isten a teremtményeket a semmiből teremtette. Ezeket a téziseket Ágoston metafizikájának azon sajátosságai alapján értelmezem, melyeket az előadás korábbi részében Plótinosz álláspontjához képest ismertettem.

Nagy Levente:

*Bűnösök, hősök, áldozatok képi üzenetei,
meztelen testek a 4. századi ókeresztény ikonográfiában*

Az előadás a 4. századi meztelen (csak szemérmüket eltakaró) Ádám/Éva, valamint a teljesen meztelen Dániel és Izsák ábrázolások ikonográfiai elemzésével foglalkozik, az utóbbi két esetben röviden összehasonlítva őket a felöltözött Dániel és Izsák alakok ikonográfiai típusaival. A meztelen testekkel (is) megjelenített, alapvetően 4. századi nézőknek küldött képi üzeneteket nemcsak maguk a képek, mint önálló kommunikációs médiumok, hanem a hozzájuk kapcsolódó bibliai és patrisztikus szövegek alapján is megpróbálja megfejteni, figyelembe véve az ábrázolások elsődleges kontextusát (lelőhelyét, funkcióját) is.

Németh Csaba:

*De specula prospicientes,
Patrisztikus szövegek adaptációi Hugo de Sancto Victore írásaiban*

A középkori szerzők viszonya a patrisztikus hagyományokhoz meglehetősen sokféle lehetett. Számos, az egyházatyáktól származó tanítás lett az Egyház bevett (olykor egyenesen hivatalos) álláspontjává, vagy alakult az álláspontot támogató argumentummá. Az esetek többségében nem merül fel hermeneutikai kétely, mivel a patrisztikus szöveg és a későbbi álláspont közt a folytonosság evidensnek tűnik. A kutatás számára azonban jóval érdekesebbek az olyan esetek, ahol (a korszakban is közzismert) patrisztikus gondolatokat a szerző úgy módosítja vagy értelmezi át, hogy saját álláspontja támogatására használhassa fel. Előadásomban azt vizsgálom meg, hogy Hugo de Sancto Victore (+1141) hogyan adaptálja Szent Ágoston és Nagy Szent Gergely néhány elképzelését az istenképiségről és az istenlátás lehetőségéről. Amellett érvelek, hogy az adaptáció sajátos eredménnyel jár: a patrisztikus gondolatok és auktoritás-hivatkozások új funkciót kapnak, hogy egy koherens, bár éppenséggel Ágoston és Gergely eredeti nézeteivel ellentétes álláspontot támogassanak.

Ötvös Csaba:

A teremtett test:

Antropológiai koncepciók a gnosztikus hagyományokban.

Azokban a szövegekben, amelyeket a modern szakirodalom az antik gnózishoz sorol, az emberi testről olvasható nézetek két csoportba sorolhatók. Vagy a test romlandóságát és gyöngeségét hangsúlyozzák, és ezzel a radikális megvetést, vagy ezzel éppen ellentétes módon, a test szentségére vagy szentté válására utal, az isteni elem (a pneuma vagy értelem) jelenlétére hivatkozva. Mindkét nézetnek a forrása a primér forrásokban olvasható teremtéstörténet, és abból eredeztethető, hogy (a lelki és) az anyagi testet a tériomorf arkhónok az égi képmást használva alkotják meg.

Tervezett előadásom néhány, a Nag Hammadi Könyvtár traktátusaiból válogatott releváns szövegpélda alapján azt a kérdést teszi fel, hogy milyen összefüggések mutathatók ki az egyes variánsokban a teremtett ember testére vonatkozó terminológia és szimbolika és a fentebb röviden bemutatott teológiai koncepciók között.

Pásztori Kupán István:

Ugyanaz, de nem ugyanolyan.

A test feltámadása Ikoniumi Amphilokhiosz értelmezésében

A test feltámadásáról szóló hitvallási tétel értelmezése körül hosszú évszázadok óta vita folyik különböző teológusok és teológiai irányzatok között. A kérdés pusztán amiatt is izgalmas, mivel „a test feltámadása” csak a nyugati egyházban elterjedt *Apostoli Hitvallás*ban szerepel, az ún. *Niceai–Konstantinápolyi Hitvallás*ban (381) nem, annak ellenére, hogy a Mopszvesztiai Theodórosz szír nyelven fennmaradt *Katekézisében* szereplő ún. *Antiochiai hitvallás* (379?) – amely a *Nicaeno–Constantinopolitanum* közvetlen elődjének tekinthető – tartalmazta a kifejezést. Jelen írásunkban azt kívánjuk bemutatni, hogy miképpen értelmezte ezt a gondolatot a kortárs Ikoniumi Amphilokhiosz (kb. 340/345 – kb. 394 után), a kappadókiai atyák közeli barátja. Noha az idő meglehetősen mostohán bánt Amphilokhiosz örökségével, a tőle fennmaradt részletek és töredékek tanúsága alapján nemcsak kiváló teológus, hanem megfelelő humorérzékkel is megáldott gondolkodó lehetett. Krisztus feltámadásának példájából kiindulva olyan frappáns és szinte epigrammatikusan tömör megfogalmazásokkal láttatja az egyetemes feltámadás kérdését, amelyek még a huszadik és huszonegyedik századok szellemi irányzatainak a személyre vonatkozó megállapításai után is korszerűek maradnak. Ezek között szerepel az a kijelentése, miszerint a feltámadott test *ugyanaz, de nem ugyanolyan*. A negyedik század teológiai szakkifejezéseinek anakronizmusoktól mentes értelmezése, valamint Amphilokhiosz következetes szóhasználatának figyelembevételére alapján megalapozottnak látszik az a megállapítás, miszerint Ikonium egykori püspöke számára *a test feltámadásának* gondolata elsősorban *a személyazonosság megőrzését* jelenti. Ez a felismerés pedig önmagában is értékes örökséget képvisel a jelen teológusai számára.

Somogyi Nóra:

Szentháromság és a Szentírás-értelmezés közötti párhuzam Órigenész rendszerében?

Órigenész a *Peri Arkhón* első könyvében ír részletesebben a Szentháromságról. Az előszóban röviden tárgyalja, hogy mely hagyományok egyértelműek az apostoli tanításból, a további felmerülő kérdésekre azok adhatnak választ, akik kiérdemelték a bölcsesség és tudás kegyelmét a Szentlélektől. Világos tanítás a Szentháromságról, hogy Istent teremtett mindent, Jézus Krisztus az Atyától született minden teremtmény előtt, hozzájuk társul dicsőségben és méltóságban a Szentlélek. A Szentlélekről nem tudható biztosan, hogy született vagy nem született, Isten fiának kell-e tekinteni, vagy nem. Ezekre a kérdésekre a Szentírás alapján kell következtetnünk. Az egyház egyértelmű tanítása viszont, hogy a Szentlélek inspirált minden prófétát és apostolt, továbbá azokat, akik Krisztus eljövételét követően nyerték el az ihletettséget. Az Írások Isten Lelke által íródtak, a szövegeknek a nyilvánvaló értelmén kívül létezik egy, a sokaság számára rejtett értelme is. A törvényekről az egész egyház úgy tartja, hogy szellemi értelmük van. Az első három fejezetben bővebben értekezik Istenről, a Fiúról, és a Szentlélekről. Ami az exegézist illeti, Órigenész a szentírásnak három olvasatát különbözteti meg, a testit, a lelkit és a szellemit. Az olvasatok egymásra épülnek. A szöveg testi értelme az egyszerű hívők számára lehet hasznos: „Arról, hogy az első és így módon hasznos értelmezésből is lehet hasznot húzni, a helyesen és egyszerűen hívők sokasága tanúskodik.” Vajon megfeleltethető-e a Szentháromság a Szentírás hármasságának? Az Atyának köszönhető a lét, a Fiúnak pedig a bölcsesség, mely által közelebb kerülhetünk az istenihez, megérthetjük a Szentírás szimbólumait, azaz lelki értelmét. A Szentlélektől a kiváltságosok megszentelődnek, és felfoghatják a szövegek szellemi értelmét. Előadásomban azt szeretném megvizsgálni, hogy vonható-e párhuzam a két hármasság között.

Somos Róbert:

A vesék Órigenész Zsoltár-homíliáiban

2012. júniusában médiaszenzációként röppent fel a hír arról, hogy feltehetően Órigenész beszédeit őrizte meg a müncheni Bajor Állami Könyvtár Kézirattára 314-es számon katalogizált görög nyelvű kézírata, amely huszonkilenc Zsoltár-homíliát tartalmaz. Mára a szerzőséggel kapcsolatos feltevés szinte bizonyossággá vált.

Előadásomban az újonnan felfedezett órigenészi homíliák antropológiai tanításának az eddig ismert műveinek tartalmához képest újszerű mozzanatait igyekszem elemezni. A tizenötödik zsoltár hetedik versében arról szól a zsoltáros, hogy *még éjjel is tanítottak engem a veséim*. Mik ezek a vesék szellemi értelemben Órigenész szerint? A vesék képezik a jó és rossz gondolatok helyét, magjait, gyökerét és kiindulópontjait. Ezek lehetnek a velünk született helyes eszmék vagy éppen az állati ösztönök, amelyek így egyenlő távolságra vannak a döntést végrehajtó vezérlő lélekrésztől, és annak teljes kifejlődése előtt is meg lehetnek bennünk. Amikor tehát megvizsgáljuk a vesék tartalmait, azok még nincsenek a szívünkben, azaz még nem tartoznak teljesen hozzánk. A vizsgálat során kerülnek „föl” a helyes gondolatok a szívbe. Órigenész szerint a szexuális képesség gyökere van meg a vesékben, általában véve pedig a produktív képességről van itt szó mind szellemi, mind testi értelemben. Azaz, korábban úgy hittük, Órigenész szerint a velünk született eszmék helye a lélek szíve, a *hégemonikon*, a vezérlő rész. A felfedezett *Zsoltár-homíliák* vizsgálata alapján most viszont azt mondhatjuk, ez a hely a lélek veséje. Az értelmezés másik hozadéka az lehet, hogy immár pontosabban körvonalazódik az a gondolat, hogy az emberi létezés tökéletlensége Órigenész szerint szoros kapcsolatban áll a szexualitással, egyfajta öröklődő adottsággal, ami önmagában nem bűn, de nehezen megkerülhető lehetősége a bűnnek.

Takács László:

Bellum contra corpus – Szt. Jeromos

Közismert, hogy a nyugati egyházatyák közül Szent Jeromos volt az, akinek szinte egész életét végigkísérte a testtel, annak vágyaival és természetes szükségleteivel való viaskodás. A testhez való viszonyban rendkívül radikális fölfogást képviselt, amelyhez a gyakorlatban is tartotta magát, s amint az életrajzából kiderül, fölfogását sikerült a római nők egy csoportja körében követendő példává tenni. Enkratikus eszméi miatt Jeromos igen gyakran nyilatkozik meg közvetlenül (levelek), vagy közvetetten (pl. életrajzok) a testtel, a maga testi állapotával kapcsolatban. Előadásomban ebben az összefüggésben arra keresem a választ, milyen hagyomány talaján állva gondolkodott ennyire radikálisan Jeromos a testről, és ami ennél továbbvezet, a test működési mechanizmusát milyen tapasztalat alapján írta le, milyen ismeretek alapján gondolkozott róla. Vagyis a kérdés az, hogy valós, személyes tapasztalat állt-e mögötte, vett-e át elemeket az enkratikus pogány filozófiai tanításokból, s mennyire volt tisztában a test fiziológiájával. Ez utóbbi kérdés kapcsán azt is igyekszem körüljárni, vajon a fiziológiai folyamatok és szükségletek értelmezésénél a bibliai hagyományra támaszkodott-e, vagy volt bizonyos orvosi tapasztalata, ismert-e valamilyen korabeli orvostudományi irányzatot s osztotta, fölhasználta-e annak eszméit, vagy pusztán a klasszikus irodalmi hagyomány testtel, orvoslással, betegségekkel kapcsolatos toposzaira támaszkodott, s azokat visszhangozta műveiben. E kérdés jogosultságát mi sem mutatja jobban, mint hogy számos esetben a testről, annak vágyairól vagy elerőtlenedéséről nem a saját szavaival, hanem hol a Biblia, hol a klasszikus római szerzőktől vett idézetekkel beszél.

Pataki Elvira:

Test, szenvedés és filozófusi létmód Nazianzosi Szt. Gergely levelezésében

Az előadás célja a testtel, testi szenvedéssel kapcsolatos kijelentések vizsgálata Nazianzosi Szt. Gergely 361–383 között keletkezett, tematikus és hangnemi gazdagság jellemezte, szépírói igénnyel fogalmazott leveleiben. A családtagokhoz, egyházi vezetőkhez és világi méltóságokhoz, a Gergelyhez a közös *paideia* és a *philia* révén kötődő egykori athéni diáktársakhoz és kortárs pogány értelmiségiekhez intézett, a személyes kapcsolattartást biztosító, mindazonáltal nyilvános közlésre szánt írásokban a test fogalma számos összefüggésben szerepel. A *sóma* és a *pneuma* dualisztikus viszonyán alapuló általános antropológiai képzeteken túl a test – amely a levelekben egyetlen esetben sem társul közvetlenül a bűn fogalmához – állhat az Egyház metaforájaként (cf. e. g. *Ep.* 41, 184, 219), megjelenhet kereszténység és pogányság (*Ep.* 136), férfi és nő (*Ep.* 12), cselekvés és szemlélődés (*passim*), valamint egészség és betegség oppozícióinak függvényében. A viszonylagos állandóságot mutató képzet módosulásai a címzett kilétén túl a levélíró személyes életútja során szerzett tapasztalatokkal mutatnak szoros összefüggést (l. mindenekelőtt a betegség tudat, a nem tudatosan vállalt testi szenvedés negatív élményének elhatalmasodását az utolsó évek levelezésében). A lehetséges szempontok közül az előadás részletesebben kíván foglalkozni a testi szenvedés gergelyi fogalmának nyíltan vállalt hellén forrásaival (l. főként a Philagrioshoz intézett 31–32. levelek pogány mártírkatalógusát). További kérdés, miként lehet az egyházatyá számára a testben létezés egyidejűleg eszköze és akadály is a filozófusi létmódnak, s hogyan változik a betegség hatására a test szerepe az askézis gyakorlásában, illetve az (ideális esetben a személyes jelenlétén alapuló) *philia*-kapcsolatokban. Az elemzés végzetül azt vizsgálja, mennyiben képes egyes helyeken a *philanthrópia* eszméje ellensúlyozni a szélsőséges askézis, a test önkéntes, radikális megsemmisítésének (Gergely részéről kevésbé hangoztatott) gondolatát.

Tóth Tamás Zoltán:

A nemiség, valamint a *pszükhé* és a *pneuma* viszonya a simonianizmusban

Előadásomban megkísérlem igazolni a Simon Mágus és Heléna alakjára hivatkozó ókeresztény simoniánus eretnekség történetiségét, melyet a kutatás egyik ága pusztán hereziológiai toposznak tart, amelyet a későbbi eretnekségek erősen bírált jellegzetességeinek (például a karpokratiánusok és a basziliidiánusok életmódjának és tanításának) mintájára dolgoztak ki

A simoniánus szexuális libertinizmus jellegét, mértékét és más libertariánus ókeresztény eretnekségek (például a karpokratiánusok) szexuáletikájával történő összehasonlítását is célul tűztem ki. Kérdéses, hogy a simoniánus szexuális libertinizmus ténylegesen a férfi és nő közötti „szabad szerelmet” hirdette-e, vagy egy mérsékeltebb promiszkuitást a beavatási szertartás során, amely a simonianizmus szerint a megváltás feltétele lehetett, de a források alapján semmiképpen nem terjedt ki a simoniánus „szabad szerelem” a homoszexualitásra, vagy a biszexualitásra.

Ismertetem a simonianizmus vallástörténetének főbb forrásait és a nag-hammadi „*Magyarázat a Lélekről*” simoniánus eredetére is felvetek tartalmi és frazeológiai érveket. Felsorolom azokat a helyeket a Hippolütosz *Refutatio* VI. könyvben, valamint a „*Magyarázat a Lélekről*” című traktátusban, ahol a *pszükhé* magasabb rendű, az emberi egzisztenciával azonosítható szubsztanciaként szerepel, míg a *pneuma* vagy pusztán az anyagi világ jelensége (szél), vagy egyenesen a „gonosz angyalok” által használt, az ószövetségi prófétákat megihlető, „gonosz” szubsztancia.

Felvetem továbbá, hogy kapcsolat lehet a keresztény gnoszticizmus hagyományával szembeforduló *pszükhé* létrendbeli helyéről szóló tanítás és a mandeus-szabeus mezopotámiai gnosztikus vallás között, amely a *pneumának* megfeleltethető *rúhe*-szubsztanciát az anyag „gonosz intellektusának” tartotta, míg ezzel szemben a *nismethét* tartotta a „Fény” szubsztanciájának.

Perendy László:

A testi lét értéke Tatianosz antropológiájában

Tatianoszt számos ókori keresztény szerző (Irenaeus, Eusebiosz, Epiphániosz) marasztalja el állítólagos enkratizmusa miatt, amely szerintük gnosztikus eszméiről árulkodik. A modern szerzők közül pedig például Robert M. Grant (1954) igyekezett kimutatni, hogy valentiniánus volt. Tatianosz egyetlen teljesen fennmaradt, *Figyelmeztető beszéd a görögökhöz* c. művében azonban nem sok jelét találjuk annak, hogy az emberi testet megvetné, illetve a rossz okának tartaná. A *szarx* és *szóma* szavaknak és származékaiknak vizsgálata azt mutatja, hogy véleménye szerint nem a test az okozója a bűnnek, hanem az Istentől elfordult, alacsonyabb rendű *pneuma*. Az üdvösséggel kapcsolatban egyértelműen leszögezi, hogy a test feltámadásakor, a lélek és a test ismét helyreálló egysége révén valósul meg, vagyis a *pneuma*-nak éppen úgy szüksége van a testre, mint fordítva. A *pneuma* sem halhatatlan, hanem csak képes a halhatatlanságra. Emily J. Hunt (2003) úgy látja, hogy Tatianosz felfogásában ugyanez a képesség a testre is jellemző. A test – legalábbis bizonyos személyek esetében – már most az isteni lélek lakóhelyévé válhat, illetve az ember bűn előtti állapotában ténylegesen az is volt. Ennek a világnak elmúltával, Isten lelkének bennlakása révén pedig megvalósulhat az ember istenképisége, ami az üdvösség állapota. Tehát az embernek mind a kezdeti, mind pedig az üdvözült állapota feltételezi a test és a *pneuma* szoros egységét. Ez az egység bomlott meg az ember szabad akaratú döntése nyomán, ami a bukását okozta. Az isteni lélekkel való kapcsolat pedig szintén szabad akaratú döntés révén állhat helyre. Tatianosz antropológiai nézeteinek rekonstruálásához elengedhetetlen a korabeli filozófiai áramlatok és Jusztinosz hatásának vizsgálata. Annak eldöntéséhez pedig, hogy valóban eretnek színezetű enkratita eszmékkel vádolható-e, érdemes megvizsgálni a szír kereszténység néhány jellegzetes művét, például a *Tamás-aktákat*, a salamoni ódákat, Bardeszanész és Afrahat műveit, amelyekben kimutathatóak Tatianosz teológiájának aszkétikus vonásai.

Sághy Marianne:

A szent test

A klasszikus és keresztény testfelfogást óriási szakadék választja el egymástól: Krisztus megtestesülése. Míg a politeista nézetek többsége a „lélek börtönének” látta a a testet, a keresztények „Isten templomaként” tekintettek rá. A keresztény felfogásban lélek és test elválaszthatatlan kölcsönhatásban áll egymással: a lélek „megdolgozza” a testet, a test pedig „felkészíti” a lelket az üdvözülésre. A keresztény test tökéletesítésének bajnokai a keresztény lélek legnagyobb ismerői, az aszkéták voltak, akiknek testét a társadalom mindinkább szentként tisztelte nemcsak életükben, hanem haláluk után is: testereklyéik a szent hatalom energiaközpontjai voltak.

Előadásom a szent test ábrázolását és tiszteletét mutatja be késő antik mártírákták (*Perpetua és Felicitas*), bölcs mondások (*apophthegmata patrum*) és szentéletrajzok (*Vita Antonii, Vita Pauli, Vita Macrinae, Vita Martini, Vita Severini, Vita Genovefae*) alapján. Az aszkézist nemcsak sivatagi remeték gyakorolták, hanem püspökök, sőt nők is. Hogyan dolgoznak a szentek a testükön, hogy az a lélek üdvözülésének eszközévé válják? Milyen a „szent test”? Van-e különbség férfi és női szent test között? Hogyan tekint a társadalom a szent élő testére és hogyan bánik vele holtában?

Tóth Anna Judit:

A közfürdő mint elátkozott hely a császárkor pogány és keresztény szövegeiben

A császárkor utolsó századaiból több olyan szöveg maradt fenn, melynek témáját közfürdőket megszállva tartó démonok és azok kiűzése adja. A téma elsősorban keresztény hagiográfiai szövegekben fordul elő, azonban vannak pogány szerzőktől származó változatok is, a két típus között nincsen alapvető különbség. Előadásomban összegyűjtöttem a vonatkozó szövegeket, ill. megkísérlem értelmezésüket.

A forrásokat, kutakat uraló veszélyes lények képzete meglehetősen elterjedt a világban, még az orosz folklór is ismer fürdőházakban lakó démonokat, a vízlelőhelyektől való félelem biológiai okokból könnyen előhívható a legkülönbözőbb kultúrákban. Azonban a távoli analógiák nem magyarázzák meg, hogy az elképzelés miért bukkan fel a késő antikvitásban.

A vonatkozó történetekben a fürdőt lakó szellemek mindig veszélyesek, függetlenül a szöveg keresztény vagy pogány kontextusától, tehát megjelenésük oka semmi esetre sem abban keresendő, hogy az egyház valamiképpen démonizálni próbálta volna a pogány szellemvilágot, a félelem a kereszténységtől függetlenül jelent meg, belső fejlődés eredményeként. A történetek másik sajátossága, hogy erősen urbanizált környezetben játszódnak, a fürdő nem természetes víz, a nagyvárosi thermák világa teljesen idegen a nymphák lakta erdei forrásoktól. A fürdőkre vonatkozó történeteket összevetve egykorú, de más épületípusokra vonatkozó történetekkel, azt láthatjuk, hogy a késő császárkor urbanizált és szekuláris társadalmában lényegében reszakralizálja épített környezetét, azonban olyan vallási tartalmakkal, melyek függetlenek a klasszikus görög vallás hagyományaitól.

Vassányi Miklós:

Az Ige testté válásának elmélete Maximos teológiájában

Az előadás a nagy bizánci misztikus teológus krisztológiai álláspontjának fontos részét: az inkarnáció elméletét, illetve azon belül a test (pontosabban az „élő hús,” *sarx*) szerepét, jelentőségét tárgyalná. Alapszövegünk az *Opuscula theologica et polemica* négy rövidebb műve lenne: keletkezésük időrendjében a 17., a 13., az 5. és a 6. Ezekkel a művekkel Maximos a monoenergéta és a monotheléta vitában vesz részt. A kettős természet és a kettős akarat melletti érvelésének hangsúlyos része Krisztus testi mivoltja, amelyet az Írás tanúsít. Az előadás a test (ill. az „élő hús”) dialektikai szerepét kívánja taglalni, a következő kérdésekre keresve a választ: Milyen testi funkciók szerepe döntő Krisztus kettős természetének bizonyításában? A *perikhóresis* elméletéhez mivel járul hozzá a test?